

JURYRAPPORT IRIS VAN DONGEN

Amsterdam, 1 juni 2017

Iris van Dongen is een kunstenares die de afgelopen jaren is opgevallen met haar intense portretten. Het zijn pastels, werken op papier die niet bedoeld lijken om personen te vereeuwigen, maar meer iets aan het licht te willen brengen van hoe geest en lichaam elkaar doorschijnen. Haar werken nodigen zodoende uit tot het overpeinzen van wat een pose of een figuur betekent, en in welke verhouding de psychologie van de figuur tot haar omgeving staat. Het werk getuigt bovendien van een onderzoekende houding die met name vrouwbeelden en vrouwenrollen uitpluist, problematiseert en agendeert. Daarnaast is het durven werken met voluptueuze ornamentiek heel eigen te noemen.

Het combineren van verschillende stijlen en invloeden is iets dat typisch is voor haar generatie. De overvloed aan beelden die onze tijd kenmerkt vindt ook zijn weerslag in haar werk. Wat haar echter bijzonder maakt, is dat de bruuske wijze waarop ze in haar recente werk de texturen en stijlen op elkaar botsen zowel brutaal als poëtisch en ook wel humorvol is. Ze laat zien niet enkel in verfijnde technieken te kunnen werken, maar ook de kunst te verstaan om snel en improvisatorisch te handelen. In deze veelheid aan technieken laat zij telkens een sterke ambachtelijkheid zien.

Aanvankelijk onderscheidde zij zich met portretten van een of twee figuren die opvielen door hun ietwat desolate karakter. Vaak werd een universeel en zelfs klassiek aandoende figuur voorzien van een hedendaags accessoire, zoals een voetbalsjaal, een opvallend kledingstuk dat niet in de context lijkt te passen. Deze in duistere tonen opgezette vrouwportretten uit haar begintijd combineren een broeierige spanning met een koude dreiging, terwijl bovendien het beeld balanceert tussen het concrete en het metafysische, waardoor de voorstelling een zekere vreemdheid behoudt. Hoewel er meestentijds begeerlijke vrouwen geportretteerd worden, plooit het beeld zich niet om de voorstelling van hun lichaam, noch idealiseert het het lichaam in haar situatie. De figuren komen niet zozeer als model, maar eerder als persoon naar voren, als mensen van wie de pose gezien is, en die vervolgens wordt geproblematiseerd en geïntensiveerd middels een secure, klassieke uitwerking. Overbekende poses krijgen aldus een symbolistische inzet die doet denken aan de late 19e eeuw.

Van Dongen lijkt dan ook op zoek te zijn naar het portret voorbij het portret: de figuren zijn weliswaar concreet, maar niet per se gunstig weergegeven. Eerder lijken ze terloops te zijn vastgelegd, omgeven door objecten en texturen die evengoed aandacht opeisen. De combinatie van een licht omineuze sfeer en een niet-alledaagse, vaak inconcrete setting geeft haar werk een volte die uitnodigt tot interpreteren. Ze is dan ook in staat om de toeschouwer van alles te laten vermoeden, en hem als dromer, dwaler en hunkeraar in het beeld vast te houden. De door haar moedwillig vormgegeven complexiteit verbindt zich zodoende licht met de naar interpretatie verlangende kijker. Zo is van Dongen schatplichtig aan de Europese kunsttraditie, die immers op inwerking van betekenissen is gebaseerd.

In de serie werken die zij in 2015 maakte, toont van Dongen zich als iemand die de balans tussen afbeelding en ornament, tussen icoon en persoon, tussen détail en improvisatie gevonden heeft. De serie getuigt van een gelaagdheid die zowel het beeld als geheel op spanning zet, als een betekenisvol gesprek aangaat met het heden en het verleden. De werken zijn dan ook niet als assemblages op te vatten, als wel te begrijpen als een telkens in gang gezette, hevige ineenstrengeling van technieken en beeldtalen.

Krachtig smeedt zij diverse invloeden tot een hedendaags geheel, zonder daarbij het mysterie te verliezen. De reeks kenmerkt zich door de steeds terugkerende uiteenzetting met drie vlakken: achtergrond, kimono en gezicht. De texturen, materialen, technieken en patronen staan op grote spanning met elkaar en worden op de spits gedreven. Zelfbewust laat ze zien aan te willen sluiten bij het vertoog rond patroon en betekenis, decoratie en substantie zoals dat in aan het begin van de 20ste eeuw actueel was. Haar inspiratiebronnen zijn dan ook mooi te onderscheiden: Klimt, Toorop, Japonisme, Breitner, Redon en Matisse.

Op het eerste gezicht zijn deze beelden portretten. Opvallend is de in krijt, potlood, aquarelverf en houtskool uitgevoerde kop, die bijzonder secuur, laag over laag is getekend. Gezicht en haar zijn plaatselijk traag en langdurig uitgewerkt, waardoor ze een grote subtiliteit en zachtheid hebben gekregen. Ten opzichte van de meer grafische achtergrond komt de kop driedimensionaal naar voren, en krijgt hij een zwevend en concreet karakter. De zeer donkere uitvoering doet ogenblikkelijk denken aan een *gothic* levensgevoel; minstens wordt er een jonge vrouw met een inconcreet getormenteerd gemoed aangeduid. Het zachte briesje dat de haren in beweging zet versterkt het gevoel van ruimte, van dat de vrouw uit de abstracte achtergrond naar voren treedt, en als mens aanwezig is in de zone tussen het schilderij en de kijker. Een tussenwereld in de meest letterlijke zin des woords. De afgebeelde vrouwen echoën zodoende elegantie en jeugdigheid, maar zijn grimmiger en tragischer – het gezicht verstopt achter een schaduw van haren. De dwingende onzichtbaarheid van de blik bergt daarbovenop de dreiging van gevaar in zich.

In contrast met de sombere uitstraling van het gezicht, is de rijk versierde kimono. Deze straalt zachtheid uit, al is het lijf niet gemodelleerd. Het lichaam is frontaal centraal neergezet, hetgeen de iconische opzet versterkt. Ook kan de jonge vrouw niet naar de kijker toe komen lopen; ze heeft immers geen benen. Kennelijk gaat het om iets anders dan een lichaam, en eveneens om iets anders dan om een bepaald persoon. Van Dongen lijkt neutraler dan in haar symbolistische werk te werk te zijn gegaan, en meer op zoek te gaan of er nog meer uit het beeld te halen is dan enkel het symbool. In het neerzetten van de kimono spreekt een groot schilderij kunstig verlangen, het zorgvuldig componeren van een vlakvulling die tactiliteit, elegantie en sentiment verenigt, als contrapunt tegenover het verabsoluteerde gezicht. Middels zeer precieze techniek werkt van Dongen zich hier in een 19e eeuwse werkwijze en werkt zich via de achtergrond zich weer de 21ste eeuw in.

De achtergronden van deze serie werken op papier zijn zeer verschillend. Wat opvalt is dat van Dongen in deze zone van het werk, en wellicht ook van het proces, durft te experimenteren, en de overdachte techniek van kop en kimono los durft te laten ten gunste van een snelle en brutalere werkwijze. De suggestie van wildheid, van geweld die de kop uitstraalt, wordt versterkt door het vrijelijk uitstromen van impulsen, dan wel middels de ruwe inbreng van een stijlcitaat, zoals – op één van de pastels – een oosters aandoend paard. Juist omdat ditsoort actionele beslissingen in het beeld worden gebracht, blijven alle alle fases van het maakproces bewaard, en krijgt het beeld behalve een schilderij kunstig, ook een temporeel karakter. Bovendien werkt de achtergrond niet enkel als achtergrond maar ook als ruimte, als aura en context van de figuur, waardoor ook deze serie een volheid krijgt die haar werk uniek maakt.

De manier waarop van Dongen momenteel bezig is, is misschien portretkunst noemen, maar in zekere zin ook niet, want de afgebeelde vrouwen zijn niet zozeer individuen, als wel krachten. Zwevend in een kimono, zonder benen en soms ook zonder handen, is de mensfiguur veel metafysischer gedacht, resulterend in een interessante en

ingewikkelde manier van portretteren die door de vlakvullende elementen in perspectief wordt geplaatst. Deze ideaaltypes zijn op poëtische wijze verontlichamelijkt, waardoor hun identiteit wordt verduisterd, en ze een ze in een web van suggestiviteit terecht komen. Aantrekkelijk en geheimzinnig als ze wordt voorgesteld, is de jonge vrouw nadrukkelijk iemand die niet bestaat, maar eerder iemand die herinnerd of geprojecteerd wordt, iemand door wie de kijker – of de kunstenaar – in gedachten bezocht wordt. De iconische en enigmatische uitstraling van de figuur resoneert misschien eerder met de ongenaakbare karakter van een godenbeeld uit het oude Egypte of de zwevende heiligenfiguren uit de late Middeleeuwen.

Omdat het Iris van Dongen is gelukt om het gesprek met een groot aantal kunststromingen te voeren zonder de verbinding met haar eigen thematiek te verdunnen getuigt zij van een uitzonderlijk kunstenaarschap. Voorts ontwaart het bestuur een grote werklust en werkdrift, waarbij de voeding van het beeld telkens uit het beeld zelf wordt geput. De pluriforme beeldtaal die in deze serie is gevonden, ontwikkeld en verfijnd levert dan ook producten op die nooit op slot zitten, maar open en spannend blijven bij iedere nieuwe aanblik.

Het is hierom dat het bestuur van de Thérèse Schwartz Stichting unaniem besloten heeft haar de Thérèse Schwartz prijs 2017 toe te kennen.

De Thérèse van Duyl-Schwartz Stichting

Tonko Grever (voorzitter)
Ingrid Ansingh-Michel
Ineke Hellingman
Hans Ansingh
Frank Van den Broeck
Micha Hamel